

חיים באר, "נוצות", עס-עובד, תש"ם.

סיפור התכונות של נער בשכונה חרדית כירור שלים והידידות הנרקמת בינו לבין בעל-חלומות תמ-הוני. מרדכי לדר, ידידו הקשיש של הנער, הוא גובה בבית-הינך-עיוורים. בעיני סביבתו הוא חשוד כטיפוס מפוקפק, וקופת-השרצים הנישאת מאחוריו מלאה טטיות משונות. מלחשים עליו שהוא נקרופיל, מפתה קטנים, מתוך של נזירות פראוסלאויות וסיניות, מידעם של מיסיונרים, חבר במחתרת מסוכנת ומועל בכספי התרומות שהוא מקבל. לדר דעה שונה לגמרי על עצמו, הוא מתעתד להביא מזור לעולם, שתושביו משתגעים בהיעדר מצרכי-קיום בסיסיים. בעיני-רוחו הוא פילוסוף שהגיע למעלת הנבואה, מייסדו של ארגון עולמי שיביא ישועה לזקנים ועניים, המתים ברעב ובכרדיות.

בירושלים של שנות החמישים, בעיר המתנהלת בצל נקודות ופקחים מטעם דב יוסף, מקווה לדר למצוא פתרון אוטופי לתחלואי החברה הכלכלה. כאן הוא מבקש להקים את צבא-התווה, שיספק את מינימום המזון לאוכלוסיה, בצורה מבושלת ובלתי-מבושלת ותחת פיקוח ציבורי. רעיונותיו של הגובה הקטן מבית-הינך-עיוורים מקורם בתורתו של הפילוסוף והממציא הווינאי יתף פופר (1838-1921), שבימינו כמעט שנשכח לחלוטין. האיש, שהיה אחד מענקי-הרוח של תקופתו, צלל לתהום-הנשייה, למרות שבחיו עמד במרכזה של כת חסידים, שמנתה דמויות כאיינשטיין, פרויד, סטפאן צוויג, שניצלר, ועוד. רעיונותיו, שהיו לאבני-יסוד של המדע, זכו להתפרסם בידי אחרים, ואלה נטלו את עיקר התהילה לעצמם. בחיבורו המדעיים דן באפשרות קיומם של קוואנטים; בספריו הקדים את פררד בכמה מקווי-היסוד של פרשנות החלומות, ובכתביו החברתיים גיבש תורת-מוסר אינדיבידואל-לסטית, שהייתה ראדיקאלית בזמנה.

שליחו הירושלמי של הוגה-הדעות הווינאי נתפס ל"תוכנית המינימום הסוציאלי", שעיקרה פתרון הבעיות החברתיות באמצעות הבחנה בין צורכי-היסוד למצורכי-מתרות. בעזרת נער קטן ונוח לאהמן, הוא מקווה להגשים את "הפנטאזיות הריאליזם", שכתב פופר בראשית המאה על יסוד ניתוח המצב החקלאי והתעשייתי בגרמניה.

זכרונותיו של המחבר מתמקדים בירושלים שלאחר קום המדינה, וחוזרים ומתפרסים בזמן — אחורה לעבר היישוב הישן של המאה התשע-עשרה וקדימה, כשהוא נזכר בילדותו, בתקופת שירות מילואים, במלחמת יום-הכיפורים. לאורך כל התקופה הזאת משובצת העיר בגלריה ססגונית של מתקני עולם, מקובלים, טבעונים, צמחונים, דוברי

אספראנטו ומחשבי-קיצים. הללו מבקשים להתרומם מעל למציאות הפשוטה, בעיר שנטלה לכאורה חשעה קבץ של אוטופיה, אלא שנסיקתם אל החלומות כרוכה בפילה אל המוות. המתח המשיחי שהצטבר במוחותיהם הקדחים של עולים לרגל ומתנבאים מקומיים מתפוצץ במחוזות שיגעון פאתטיים. בהוויתם המוגבלת של פקדי-עירייה, שופטים, אורחים מיושבים ועקרות-בית הנוטות לרכילות — מתפוררים סיפורי הישועה שלהם ואובדים מן העולם. מבעד לנסינות ההיטהרות של סגפנים מביניהם של בעלי תורת המוסר מבצבצות המחשבות הזרות, והם נזקקים לסטיות הכרוכות בתאוצת הבשר. הגיבורים התמימים, המבקשים להשיב את השמש ממסילתה, למצוא את ההכלת שבפתיל הציצית, לעצור את הזמן ולהקל על צערם של בעלי-חיים — נעים לקראת אובדנם הבלתי-נמנע. מלכות השמים שדימו לראות מתאחדת לבוא, וצילבתם מתרחשת במיתות משונות: בכתמי-משוגעים ובחדרי-טהרה של בתי-לוויית.

ירושלים בספרו של באר מלאה בהם, והנער שהולך בעקביו של מרדכי לדר, מייסד "הממלכה הליניקאנית", אינו פוסח על דמיונות אחרות מסוגו: במגרש של אליאנס עמדו שתי נזירות שבאו מסין. הן דלו תולעים מעיני הילדות שבמיסיון, עד שנדבקו במחלה קשה, איבדו את מאור עיניהן וסיימו את חייהן כמנזר קטן באיטליה.

במנזר על שם מריה מגדלנה שמעל גת-שמים יושבת מיס מרי. היא באה לירושלים לפני שנים, במסע ירח-הדבש שערכה עם בעלה. כשראתה את עיר-הקודש ונתה את אישה הצטרפה לנזירות.

אביו של המספר נותש את אשתו ונעלם מהבית בחיפושיו אחרי הערבה המקורית, שהוא מזהה אותה עם עץ האקליפטוס. על אדן החלון בביהם של אמריקנים תמהונים בואכה שער שכם שמים הדיירים שעון שמחוגיו מוריס תמיד על שעת חצות, היא שעת אחרית-הימים המתקרבת. כנסיית האבן הלבנה שבנתה הנזירה האנגליה מיס קרי מרוסקת מפגיעות הצלפים, ועל הקירות ציורי זימה של חיילים. מתוך גורלם של אלה ורבים אחרים כמותם נראה שכל החלומות נגועים בתאוצת וכל התאוצות מורידות את בעליהן אל בור הקבר. בלוויית שמנהל הקברן הירושלמי ר' אליה ריקלין נהגים על פי החלום שתיקן הרב מלכו בעל ה"שולחן גבוה", ובניו של הנפטר מנועים מללוחו, מחשש לפגיעתם הרעה של המזיקים שנוצרו מטיפות הקרי. "שכל אותן הטיפות מחזיקין אותו לאב ועיקר העונש שמענישים את אביהם שהולידם הוא ביום פטירתו, כשמולכים אותו לבית-הקברות. הם סבים כדבורים לאמר אבינו אתה! ובוכין ומייללך אחר מיטתו" (מתוך ר' אברהם סבע, "צרור המור", ונציה שכ"ו ה' ע"א — ראה מאמרו של ג' שלום, "מסורת וחידוש בריטואל של

המשך בעמ' 27

ט באייר תש"ם, 25 באפריל 1980

המשך מעמ' 24

המקובלים" בספרו "פרקי יסוד בהבנת הקבלה וסמליה".

חיים באר מכור לפרטים: "נבחר שאין לו תגנה בעברם של בני ירושלים וגידוליה" (שם עמ' 201). אין-סוף ההווים האכזרים המאכלסים את ספרו נעים בדרך הייסורים שנקבעה להם, במסלול של חלום, תאוה, שיגעון ומוות. יוצרם שבו בתחומים הקסומים של "הפקינטריה שבחיים" הוא "מחפש סיפורים לא חשובים וחדידים טפלים" (שם, עמ' 49). גיבוריו הם אנשי-שוליים לא נחשבים, משוגעים שנשתכחו מלב הבריות, אנשים שישבו בכת-קפה שנהרסו ושוטטו ברחובות ששינו את שמם. ספרו מציג את שני הצדדים: את הפנטאזיות הדמיוניות של הילד, המתפתה "ללכת שבי אחרי חלומות השווא של נביאי-השקר" (שם, עמ' 87), ואת חכמת הקברנים, שאין הפרטים נחשבים בעיניה ואין בה

הקמת בית-ההסדרות ברח' שטראוס משמש לצורך משא בדבר חשיבות הפעולה המשותפת למען הונת האוכלוסיה; השמות המסומנים כמפת העיר יוצרים מפתח למסילה קבועה, שבמהלכה נעים חיי הגיבורים ולאורכה קבועות מחשבותיהם. "צעדנו מחרישים כמעלה רחוב בך-יהודה. הנה מזומנת לנו עכשיו אילוסטראציה מן המוכן למחשבות החולפות במוח" (שם, עמ' 118).

ההיזרות בעבר נצמדת אל מראי-מקומות מפורטים ומהווה מעין ניסיון לשחזר מפה של מסלולי לוויית, בדומה למפת הקברות בהר-הזיתים, שעליה עמל אביו של המחבר בחברת ר' אליה ריקלין הקברן. באר מתגלגל ברחובות ירושלים ומשבץ אותם בתוך הוויה אינטימית של זכרונות ילדות. העיר הנפתח לסיפור, פרקי עלילתו קשורים לרחובות ולבתים שבה, ומתוך התחברותם ההדוקה במקום משתחררים הזכרונות משלטונו של הזמן: "ישבנו בחוק, מתחת לרשת הסוואה הפרושה בין שתי זלדות, שריטטנו על החול את רחוב גאולה, הקמנו לתחייה את הבתים ויושביהם, ובלבנו שבים ונעורים הגענועים" (שם, עמ' 242).

א.ש.